

Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper
Avdelningen för politiska och historiska studier

Johanna Annerstedt

Demokrati i förändring

En studie om hur synen på demokrati har
förändrats i samhällskunskapsläroböcker över tid

Democracy in change

A study about how the view of democracy has changed over time in
textbooks in social science

Examensarbete 15 högskolepoäng
Lärarprogrammet

Datum: 08-01-11
Handledare: Ann Bernmark-Ottosson

Abstract

In the paper, democracy's development and change are studied in Swedish textbooks related to social science. The study's starting point is that the picture of democracy provided to students has changed over time. The study aims to see how the view on democracy has altered in Swedish textbooks in social science. In order to examine this, I have studied seven textbooks, from 1945 to 2006, in social science. The nature of the study is qualitative text analysis. In order to respond to the issue: *How has the picture of democracy provided to students in textbooks in social science changed over time?* I have used two analysis tools. What is the basis of the textbook writer's theory for the texts? What is the textbook's democracy theme? Two of the democracy theories I have started from are political democracy and democracy as a lifestyle.

The survey shows that all textbook writers base their texts in political democracy, however the textbook from 2006 also describes democracy as a lifestyle. The result shows that different factors have contributed to democracy's development in society, and this development is found in the textbooks. The democratic concept and the views on democracy that are produced in the textbooks have become wider and richer over time: from describing democracy as political democracy alone, to describing it as both political democracy and as a lifestyle.

Keywords: Democracy, textbooks in social science, change

Sammanfattning

I uppsatsen studeras demokratins utveckling och förändring i svenska samhällskunskapsläroböcker. Utgångspunkten för studien tas i föreställningen om att bilden av demokrati som förmedlas till eleverna har förändrats över tid. Syftet med studien är att se hur synen på demokrati har förändrats i svenska läroböcker i det samhällsvetenskapliga ämnet. För att undersöka detta har jag studerat sju stycken läroböcker, från år 1945 till år 2006, i ämnena samhällskunskap, historia med samhällslära och medborgarkunskap. Studien är av kvalitativ textanalysisk karaktär. För att besvara frågeställningen: *Hur har bilden av demokrati som förmedlas till eleverna i samhällskunskapsläroböckerna förändrats över tid?* har jag använt mig av två analysverktyg, dessa är: Vilken demokratiteori grundar läroboksförfattaren sin text på och vilket demokratitema har läroboken? Politisk demokrati och demokrati som livsstil är de två demokratiteorier som jag utgått från.

Undersökningen visar att samtliga läroboksförfattare grundar sina texter i politisk demokrati, dock redogör läroboken från 2006 även för demokrati som livsstil. Resultatet visar att en rad olika faktorer har bidragit till demokratins utveckling i samhället och denna utveckling återfinns i läroböckerna. Demokratibegreppet och synen på demokrati som framställs i läroböckerna har blivit vidare och fått ett rikare innehåll över tid. Från att enbart framställts demokrati som politisk demokrati, till att framställa demokrati som både politisk demokrati och som demokrati som livsstil.

Nyckelord: Demokrati, samhällskunskapsläroböcker, förändring

Innehållsförteckning

1. Kapitel 1.....	6
1.1 Introduktion.....	6
1.2 Syfte och frågeställning	7
1.3 Metod och material	8
1.3.1 Textanalys.....	8
1.3.2 Demokratiteorier	9
1.3.2.1 Politisk demokrati.....	9
1.3.2.2 Demokrati som livsstil	11
1.3.3 Avgränsning och källdata	13
1.4 Bakgrund.....	14
1.4.1 Ämnet Samhällskunskaps historia	14
1.4.2 Styrdokument.....	16
1.5 Tidigare forskning.....	19
1.6 Disposition	20
2. Kapitel 2.....	21
2.1 Resultat	21
2.1.1 1940-talet	21
2.1.2 1950-talet	23
2.1.3 1960-talet	25
2.1.4 1970-talet	27
2.1.5 1980-talet	29
2.1.6 1990-talet	32
2.1.7 2000-talet	34
3. Kapitel 3.....	37
3.1 Analys	37
3.1.1 Vilken demokratiteori grundar läroboksförfattaren sin text på?.....	37
3.1.2 Vilket demokratitema har läroboken?.....	39
3.1.3 Hur har bilden av demokrati som förmedlas till eleverna i samhällskunskapsläroböckerna förändrats över tid?	41
4. Konklusioner.....	43
4.1.1 Slutsats	43
4.1.2 Diskussion.....	43
4.1.3 Vidare forskning	45
Litteratur	47

Figurinhållsförteckning

Figur 1 Typologi över demokratitema.....	10
Figur 2 Typologi över demokratiteori.....	13
Figur 3 Typologi över demokratiteori.....	40
Figur 4 Typologi över demokratitema.....	42

1. Kapitel 1

1.1 Introduktion

Synen på vad begreppet demokrati innebär är olika för människor världen över. För somliga kopplas det ihop med politik och stat, för andra med den enskilda individens frihet och rätten att själv bestämma över sitt liv och sina val, en demokratisk livsstil. Det är snart 90 år sedan allmän rösträtt infördes i Sverige, detta skedde under perioden 1918-1921.¹ Sedan dess har demokratin i Sverige utvecklats och kommit att influera det svenska systemet med dess institutioner. En av dessa är skolan.

Då demokratin i Sverige har förändrats, i den mening att medborgarnas inflytande och deltagande ökat på den politiska agendan, har detta medfört att våra förväntningar på demokrati och demokratiskt deltagande höjts. Att rösta i allmänna val idag har blivit en självklarhet och demokratin tas för given. Den tyska historikern Reinhart Koselleck benämner detta fenomen som förväntningshorisonter, våra erfarenheter påverkar våra förväntningar. Det ursprungliga engagemanget har försvunnit men skulle åter uppstå om vi får nya förväntningar, man flyttar då fram förväntanshorisonten.²

I skollagen (1985:1100), första kapitlet *Allmänna föreskrifter Utbildning för barn och ungdom*, andra paragrafen, står det att ”Verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar.”³ I läroplanen för gymnasiet, Lpf -94, står det att skolans huvuduppgift är att förmedla kunskaper och ge eleven de förutsättningar som krävs för att eleven skall kunna tillämpa kunskap. Skolan skall främja elevens utveckling till att bli en ansvarskännande medborgare, som aktivt deltar och utvecklar yrkes- och samhällslivet.⁴ Det står även i Lpf -94 att skolan skall sträva mot att varje elev ”utifrån kunskap om demokratins principer vidareutvecklar

¹ http://0-www.ne.se.biblos.kau.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=851353&i_sect_id=85135300&i_word=&i_history=2 2008-01-08 Kl. 15.10

² Bernmark-Ottosson, Ann. (2005) *Demokratins stöttepelare*. 2005:7. Karlstad: Karlstad University Studies Sid. 236

³

<http://www.notisum.se/index2.asp?iParentMenuID=236&iMenuID=314&iMiddleID=285&top=1&sTemplate=/template/index.asp> 2007-11-26 Kl. 14.50

⁴ Skolverket (2006) *Lpf -94*. Pdf-fil. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1071> Sid. 5

sin förmåga att arbeta i demokratiska former, utvecklar sin vilja att aktivt bidra till en fördjupad demokrati i arbetsliv och samhällsliv”.⁵

Nationella utvärderingar och studier har visat att undervisning om demokrati huvudsakligen styrs av läroböcker i samhällskunskap. De svenska läroböckerna ger dock inte alltid eleverna verktyg till reflektion och analys över demokrati, utan läroböckerna framställer ofta demokrati efter den objektiva svenska demokratimodellen och med Sverige som ett föredöme.⁶ Samhällskunskapsläroboken har som funktion att ge kunskap om det samhälle som eleven lever i. Lärobokens text fyller därför funktionen att den utgör en länk mellan eleven och samhället.⁷ Vidare har det påpekats att de bilder av demokrati som eleverna får via läroböcker främst tycks berätta om demokrati istället för att ge eleverna kunskaper i demokrati.⁸ Det som står i läroböckerna är inte den objektiva verkligheten av samhället utan en officiell bild som samhället själv vill förmedla. Det får till följd att eleverna får samhällets officiella syn på demokrati och inte nödvändigtvis den aktuellt fungerande demokratin i samhället.⁹ Så vad är det för undervisningsstoff om demokrati som redogörs för i samhällskunskapsläroböckerna. Efter att ha funderat på vad det är för bild man får av demokrati på gymnasiet så bestämde jag mig för att fördjupa mig och studera hur bilden av demokrati som samhällskunskapsläroböckerna speglar har förändrats över tid.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att beskriva och analysera hur synen på demokrati har förändrats i svenska läroböcker i det samhällsvetenskapliga ämnet. Min frågeställning lyder:

- Hur har bilden av demokrati som förmedlas till eleverna i samhällskunskapsläroböckerna förändrats över tid?

Utifrån resultatet tänker jag därefter föra en diskussion kring tänkbara didaktiska konsekvenser för samhällskunskapsundervisningen på gymnasiet.

⁵ Skolverket, (2006) *Lpf -94*. Sid. 13

⁶ Bernmark-Ottosson, Ann. (2005) Sid. 47-48

⁷ Bronäs, Agneta. (2000) *Demokratins ansikte*. Stockholm: HLS Förlag. Sid. 25

⁸ Bronäs, Agneta. (2000) Sid. 11

⁹ Bronäs, Agneta. (2000) Sid. 25

1.3 Metod och material

1.3.1 Textanalys

För att besvara min frågeställning har jag studerat sju stycken läroböcker, från 1945 till 2006, i ämnena samhällskunskap, historia med samhällslära och medborgarkunskap. Min studie är av kvalitativ textanalytisk karaktär. Varför jag har valt kvalitativ textanalys är för att det fångar helheten, det centrala i texterna. För att kunna granska texten ingående och för att kunna besvara frågeställningen så kan man precisera frågeställningen i ett antal mindre frågor, analysverktyg. Därmed uppnås en större klarhet och ökad förståelse. Svaret på dessa frågor blir då svaret på den övergripande frågeställningen. Det man bör tänka på när man utformar analysverktygen är dess validitet, att de besvarar och undersöker det som man har för avsikt att undersöka.¹⁰

Analysverktygen kan delas in i två grupper, öppna frågor och förhandsdefinierade frågor. Vid användandet av öppna frågor styrs undersökningen av innehållet i de texter man studerar, då allmän avgränsning görs och innehållet studeras efter den. En nackdel med detta kan vara att de slutsatser som görs blir för beroende av innehållet man studerat, då fakta som ej redogjorts för i innehållet ej skildras. Förhandsdefinierade frågor kan ge mer preciserade svar och granska innehållet klarare. Dock ställs det stora krav på frågornas precisering.¹¹

Det finns olika tillvägagångssätt vid jämförelse av texter, beroende på vilket eller vilka analysverktyg man använder sig av. En metod är att jämföra texter över tid för att tolka olika utvecklingstendenser. Utifrån preciserade analysverktyg och frågor kan tendenser studeras över tid.¹²

För att kunna granska och analysera läroböckerna har jag använt mig av ett antal analysverktyg, frågor. Jag har utgått från metodboken, *Metodpraktikan*, samt Bronäs metodkapitel i avhandlingen *Demokratins ansikte*. De frågor som jag har ställt för att kunna besvara min frågeställning är:

¹⁰ Esaiasson, P, Gilljam, M, Oscarsson, H, Wängnerud, L. (2007) *Metodpraktikan*. Upplaga 3:1, Vällingby: Norstedts Juridik AB. Sid. 237 & 242-244

¹¹ Esaiasson, P, Gilljam, M, Oscarsson, H, Wängnerud, L. (2007) Sid. 244-246

¹² Esaiasson, P, Gilljam, M, Oscarsson, H, Wängnerud, L. (2007) Sid. 254-255

- Vilken demokratiteori grundar läroboksförfattaren sin text på?
- Vilket demokratitema har läroboken?

Med demokratitema refererar jag till Bronäs som menar att man kan urskilja och finna vissa teman i texten i en så kallad korpustematisk analys. Samtliga läroböcker granskas efter teman som återkommer i mer än en lärobok. För att hitta temat så studerar man vilket budskap texten förmedlar, exempelvis menar Bronäs i sin avhandling att de svenska läroböcker skrivna mellan 1950-1967 som hon studerat hade förmyndarskap eller autonomi som tema.¹³ Då jag gör en undersökning av läroböcker skrivna över en längre tidsperiod så har olika händelser och skeenden påverkat författarna och på så sätt läroböckernas utformning, vilket i sin tur kan påverka vilket tema läroboken har. Därför menar jag att det är intressant att studera läroböckernas teman. Jag har inte gjort några bestämda teman innan min undersökning, utan jag tänker istället försöka tyda dem utifrån läroböckernas innehåll. Jag ser därför denna analysfråga som en öppen fråga.

Figur 1 Typologi över demokratitema

	1940-tal	1950-tal	1960-tal	1970-tal	1980-tal	1990-tal	2000-tal
Demokratitema							

Efter att min undersökning är gjord kommer jag att redogöra för de olika teman som jag funnit i en typologi, för att tydliggöra demokratisynen och teman över tid.

1.3.2 Demokratiteorier

Demokrati innebär och ter sig olika för människor världen över. Jag skall i detta avsnitt redogöra för två demokratiperspektiv: politisk demokrati och demokrati som livsstil.

1.3.2.1 Politisk demokrati

En av den moderna demokratins mest kännetecknande institutioner är det representativa styret.¹⁴ I en representativ demokrati skall politiken spegla medborgarnas uppfattningar

¹³ Bronäs, Agneta. (2000) Sid. 40-41

¹⁴ Dahl, A. Robert. (2007) *Demokratin och dess antagonister*. Stockholm: Ordfront & DemokratiAkademin Sid. 336

och inställningar. Valda ombud representerar medborgarna, de valda ombuden skall i största mån ha liknande tankar och åsikter som de väljare som hon representerar, all politisk aktivitet skall återspegla folkets vilja.¹⁵

Dahl framställer demokrati som ”ett politiskt system där medlemmarna betraktar varandra som politiskt jämställda, är kollektivt suveräna och besitter kompetensen, resurserna och institutionerna som krävs för att styra sig själva.”¹⁶ Dahl lägger tyngdpunkt på den demokratiska processen, som han menar kan tillämpas på alla sorters sammanslutningar, inte enbart stater. Enligt Dahl så är ingen stat helt demokratisk utan flertalet stater befinner sig någonstans i den demokratiska processen. Dahl menar att det inte är svart eller vitt, det finns inte bara rena demokratier eller diktaturer. Utan stater som hävdar att de är demokratiska är i själva verket inte det, de befinner sig någonstans i den demokratiska processen. Det finns ett antal kriterier och grundantaganden som måste uppfyllas för att processen skall vara en demokratisk process. Grundantagandena är att beslut enbart kan fattas av personer som själva lyder under besluten, alltså måste besluten innefatta dessa personer, de får exempelvis inte stå över lagar. Personerna som berörs inom ordningen och processen är jämställda, deras åsikter, tankar och liv är lika mycket värda och skall rättvist behandlas. Den enskilda individen vet själv vad som är bäst för henne, dock skall hon rätta sig efter de gemensamma beslut som tas. Även om dessa grundantaganden uppfylls så krävs det dessutom att kriterierna för den demokratiska processen uppfylls för att en stat eller annan sammanslutning skall kunna kalla sig fullt demokratisk. Kriterierna för den demokratiska processen är att alla medborgare skall ha lika stor chans och möjlighet att kunna föra sin talan och delta, därför måste alla ha samma möjlighet och likvärdig utbildning. Medborgarna måste dessutom ha kontroll över dagordningen samt att allmän rösträtt skall gälla.¹⁷

Dahl menar att det inte finns någon stat idag som är helt demokratisk, ingen stat uppfyller alla kriterierna. Polyarki är istället ett begrepp som Dahl använder om stater som är demokratiska men som inte uppfyller alla kriterier. Polyarki är en politisk ordning som karaktäriseras av sju institutioner: valda befattningshavare, fria och opartiska val, allmän rösträtt, rätt att kandidera i val, yttrandefrihet, alternativa informationskällor samt

¹⁵ Hadenius, Axel. (2006) *Demokrati En jämförande analys*. Kristianstad: Liber AB Sid. 62

¹⁶ Dahl, Robert. (2007) Sid. 477

¹⁷ Dahl, Robert. (2007) Sid. 168-175

församlingsfrihet. Polyarkins institutioner är nödvändiga för demokratin, institutionerna är nödvändiga för att komma så nära en demokratisk styrelseprocess som möjligt.¹⁸ Dahl menar att polyarki erbjuder medborgarna demokrati, frihet och rättigheter. I en polyarkiskt styrd stat så kan medborgarna fritt ta ställning och organisera sig. Detta leder till att de politiska klyftorna och mångfalden ökar, vilket i sin tur leder till individuella rättigheter. Om det inte skulle finnas några intressekonflikter skulle inte heller individuella rättigheter finnas, då ingen skulle stå upp o strida för sin sak.¹⁹

Sammanfattningsvis så sammankopplar Dahl demokrati framförallt med stater. Dahl menar att ingen stat är en fullkomligt demokratisk styrd stat, utan alla stater befinner sig någonstans i den demokratiska processen. Dahl benämner dessa stater som befinner sig i den demokratiska processen för polyarkier. En polyarki karaktäriseras av de sju institutionerna.

1.3.2.2 Demokrati som livsstil

Dewey anser att demokrati är mer än styrelseform, demokrati är en form av liv i förening med andra, en erfarenhet delad med andra. Dewey godtar den politiska definitionen av stat och demokrati, Dewey menar dock att det finns ytterligare en förklaring och innebörd till dessa två begrepp. En stat är inte enbart ett territoriellt område med ett folk, utan i en stat finns det en mångfald av mindre intressegrupperingar och sammanslutningar, exempelvis familj och politiska partier. Intressen delas och överförs mellan de olika grupperingarna. Genom att detta sker så ökar den sociala kontrollen och människor kan umgås och delge sina intressen och åsikter. Denna interaktion gör människor mer öppna och toleranta för andras åsikter. Parti och föreningslivet utgör en länk mellan samhället och staten där staten får ta hänsyn till och anpassa sig efter grupperingarnas intressen. Dewey menar att det är detta som kännetecknar ett demokratiskt samhälle.²⁰

Demokrati och utbildning hör ihop enligt Dewey. Om människor som lever i en demokrati utväxlar intressen, så kommer det att leda till att det demokratiska samhället blir mer villigt att investera i medborgarnas utbildning. Då det ligger i samhällets intresse eftersom utbildade människor engagerar sig mer, ökar sina intressen och får då ett rikare

¹⁸ Dahl, Robert. (2007) Sid. 343-344

¹⁹ Dahl, Robert. (2007) Sid. 342 & 345

²⁰ Dewey, John. (1999) *Demokrati och utbildning*. Göteborg: Daidalos. Sid. 121-127

socialt liv vilket leder till att de blir aktivt deltagande medborgare. Detta motverkar orättvisor, klasskillnader och övriga klyftor mellan medborgarna.²¹

Betoningen på gemenskap och jämlikhet betyder inte att människors självständighet och frihet påverkas. Människor ses som fria, förnuftiga och handlingsförmögna. Eftersom människan är rationell så kommer hon att handla efter sitt eget bästa och på så sätt även samhällets bästa. Aktivt deltagande i samhället och politiken anses därför viktigt.²²

Deltagande demokrati kräver att medborgarna är engagerade och deltar och förstår de olika beslutsprocesser och frågor som står på den politiska agendan. Aktivt deltagande medborgare i det politiska livet medför att medborgarna får större kunskap i olika sakfrågor och få bättre möjlighet att utöva sitt inflytande och hävda sina intressen. Detta motverkar elitistiska tendenser, då trycket underifrån blir för stort i det politiska livet.²³

För att sammanfatta demokrati som livsstil så menar dessa anhängare att demokrati är mer än bara politik, det är även en livsstil. Där värden som gemenskap, jämlikhet och kunskap är viktiga. Ökat intresse och engagemang hos medborgare leder till demokrati, en demokrati där medborgarna är delaktiga, både i den politiska styrningen samt i samhället, vilket kommer att präglas av demokratiska värderingar.

Figur 2 Typologi över demokratiteori

	1940-tal	1950-tal	1960-tal	1970-tal	1980-tal	1990-tal	2000-tal
Politisk demokrati							
Demokrati som livsstil							

²¹ Dewey, John. (1999) Sid. 126-128

²² Bronäs, Agneta. (2000) Sid. 20

²³ Hadenius, Axel. (2006) Sid. 63

1.3.3 Avgränsning och källdata

Jag kommer att avgränsa mig till att endast undersöka en lärobok från varje årtionde. Detta då jag anser att en lärobok ensam kan försöka spegla de tankesätt och det undervisningsfakta som undervisades vid den gällande tiden. Jag kommer även att avgränsa mig till att endast läsa det kapitel i läroboken som behandlar demokrati då det är detta kapitel och dess innehåll som är intressant för min studie. Detta anser jag inte vara en svaghet med min undersökning. Samhällskunskapsämnets föregångare innehöll endast statsvetenskap, därför var demokratiredogörelsen begränsad till endast ett kapitel i läroböckerna från 1940-, -50 och -60tal. Läroboken från 1970-tal heter *Den demokratiska beslutsprocessen: val, partier, organisationer* och handlar enbart om demokrati. Jag har därför studerat hela läroboken. I läroböckerna från 1980 och -90tal sökte jag genom alla kapitel för att inte riskera att missa text angående demokrati, dock var demokratiredovisningen hänvisad till endast ett kapitel i båda läroböckerna. Läroboken från 2000-talet är uppdelad i ett antal block, ett av blocken handlade om demokrati. Jag har studerat hela detta block.

De läroböcker som jag har studerat och analyserat är samtliga skrivna för gymnasieskolan. Då jag har gjort urvalet av skoleböcker har jag som målsättning att främst söka efter läroböcker skrivna i mitten av varje årtionde. Då jag vill finna varje årtiondes ”anda” och de tankesätt som var typiskt för just då. Jag anser att genom att jag väljer läroböcker från mitten av årtiondena kan jag bäst finna det som är typiskt för det årtiondet. Jag har försökt hitta läroböcker som är utgivna från olika förlag och som är skrivna av olika författare, då jag vill få en bred bild av det jag ämnar analysera. Men även därför att jag vill undvika risken för att läroböcker skrivna av samma författare, inte har gjort några textinnehållsliga förändringar över tid, vilket skulle påverka resultatet i min undersökning.

När jag väl börjat söka efter läroböcker upptäckte jag dess svårighet. Det är svårt att få tag på äldre samhällskunskapsläroböcker då mycket har kastats. Jag fick endast tag på en lärobok från 1940-talet, jag valde därför den. Från 1950-talet fann jag en lärobok och därför valde jag den. Denna lärobok är godkänd av statens läromedelsnämnd. Jag fann ej någon samhällskunskapslärobok från 1960-talet, vilket är en svaghet i min undersökning, istället valde jag en lärobok i idéhistoria. Idéhistoria var ett obligatoriskt

ämne på 1960-talet, ämnet skulle genomsyra all undervisning på gymnasiet. Denna lärobok är därför uppdelad i olika avsnitt utifrån de olika skolämnena. Ett kapitel heter *Samhällskunskap. Demokratins seger och kris*. Jag fann därför denna lärobok användbar för min studie och har därför valt att ta med den i studien. Läroboken från 1970-talet var mitt enda alternativ, då jag inte fann någon annan lärobok ifrån denna tid som behandlade demokrati. Från 1980-talet fann jag ett antal samhällskunskapsläroböcker, jag valde dock en av samma författare som en av läroböckerna från 1980-talet i Bronäs avhandling, då Bronäs menar att denna författare producerat en typisk lärobok från detta årtionde. Läroboken från 1990-talet fick jag rekommenderad av min handledare som menade att denna lärobok var vanligt förekommande under 1990-talet. Den sista läroboken, från 2000-talet, valde jag på grund av att jag kände till läroboken från andra sammanhang. Jag har själv använt den i undervisningssyfte under min praktik på en gymnasieskola och fann den därför relevant att studera mer djupgående.

Övrig litteratur som jag använt och refererar till har jag valt då jag finner att de kompletterar min undersökning och analys. Demokratiteoriernas källor har jag valt då jag finner dessa två personer, Dahl och Dewey, med sina demokratiteorier, legitima i demokratisammanhang. Utöver Dahl och Dewey egna litteratur så har jag läst och refererat till annan litteratur som redogör för Dahl och Deweys tankar.

1.4 Bakgrund

Jag beskriver här samhällskunskapsämnets uppkomst och hur det har förändrats över tid. Jag redogör även för hur styrdokumenterna har ändrats och vad ämnet samhällskunskap har och skall innehålla.

1.4.1 Ämnet Samhällskunskaps historia

År 1917 fick Sverige en ny regering, som var en samlingsregering bestående av liberaler och socialdemokrater. Under ledning av Nils Edén som statsminister och Hjalmar Branting som finansminister och Värner Rydén som ecklesiastikminister.²⁴ Efter första världskrigets slut år 1918, pågick en demokratiserings- och rösträttsreform i Sverige, målet var allmän och lika rösträtt. I samband med det demokratiska genombrottet blev det

²⁴ Isling, Åke. (1980) *Kampen för och mot en demokratisk skola*. Stockholm: Sober Förlags AB. Sid. 158

därför naturligt för den svenska regeringen att föreslå en reform av skolan.²⁵ I och med den nya skolreformen 1918-19 infördes en form av samhällskunskap under ämnet medborgarkunskap i de svenska skolorna. Moment som ämnet medborgarkunskap innehöll och som skulle undervisas var samhällets uppbyggnad, familjefrågor, stat, kyrka och arbetarrörelsen. Tanken var att ämnet skulle förbereda eleverna inför kommande arbetsliv, vara allmänbildande samt bereda eleverna för de skyldigheter och rättigheter som allmän och lika rösträtt innebar.²⁶ Medborgarkunskap skulle förbereda eleverna till att bli aktiva medborgare. Eleverna skulle även lära sig ett kritiskt tänkande, argumentation och göra konsekvensanalyser för att kunna delta och vara insatta i framtida beslutsprocesser.²⁷

Medborgarkunskap ersattes av ett nytt ämne efter skolkommissionens förslag 1946, det nya ämnet historia med samhällslära betonade vikten av demokratifostran och objektiv kunskap.²⁸ Ett antal vetenskaper såsom socialpsykologi, kulturanthropologi, sociologi, kulturgeografi, politisk och ekonomisk historia, religions- och idéhistoria, statskunskap och framförallt nationalekonomi skulle samverka i ämnet historia med samhällslära. Syftet skulle vara att träna eleven till att bli en aktiv samhällsmedborgare. Samhällslära kom att framförallt präglas av faktakunskaper. Nationalekonomins starka roll i ämnet förklarades av den tidens tänkande att ekonomi var grunden för ett politiskt tänkande.²⁹

Tidigare hade ämnet kristendomskunskap haft ansvaret för elevernas medborgarfostran, men i och med 1946 års förslag fick historia med samhällslära huvudansvaret för medborgarfostran. Ämnet historia med samhällslära fanns kvar fram till 1962, då samhällskunskap blev ett eget ämne vid läroverken. Samhällskunskapens betydelse har stärkts genom åren och dess ämnesinnehåll har vidgats till att behandla kunskap som rör politik, ekonomi, sociala förhållanden, arbetsliv samt internationella

²⁵ Isling, Åke (1980) Sid. 160

²⁶ http://0-www.ne.se.biblos.kau.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=299704&i_word=samh%e4llskunskap
2007-12-03 Kl. 13.50

²⁷ Bronäs, Agneta (2000) Sid. 278

²⁸ http://0-www.ne.se.biblos.kau.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=299704&i_word=samh%e4llskunskap
2007-12-03 Kl. 14.10

²⁹ Bronäs, Agneta (2000) Sid. 278

relationer. 1988-89 blev samhällskunskap ett obligatoriskt ämne på gymnasieskolan och 1992 ökade ämnets ställning i skolan ytterligare då det blev ett kärnämne i gymnasiet.³⁰

1.4.2 Styrdokument

I och med att ämnet samhällskunskap har förändrats genom åren och genomgått ett antal omvandlingar så har även styrdokumenterna ändrats.

Målen med undervisningen 1946 i ämnet Historia med samhällsläran var att: Ge eleverna ”en smula historiskt sinne och en sammanhängande överblick av mänsklighetens utveckling som bakgrund till en djupare förståelse (uttrycket »förståelse» då naturligtvis använt med alla nödvändiga förbehåll) av våra nuvarande politiska, ekonomiska, sociala och kulturella förhållanden.”³¹

Avsnitt som skall beröras och undervisas om är: Författning, förvaltning, kommunallagar, rättsskipning, befolkningsförhållanden, folkrörelser, social reformlagstiftning samt ekonomiska och ideella företeelser. En systematisk framställning av Sveriges ekonomiska historia från 1800-talets början skall ges till eleverna. Faktorer såsom råvarutillgång och råvarubrist, utländska marknader och internationell prisbildnings inverkan på svenskt näringsliv, bankernas insatser samt industriarbetarnas och arbetsgivarnas organisationer skall behandlas.³²

I och med att samhällskunskapen blev ett eget ämne på 1960-talet så utarbetades en kursplan för samhällskunskap, i vilken det stod att:

Undervisningen i samhällskunskap har till uppgift att ge kunskaper om befolkning, bebyggelse, näringsliv, ekonomi samt sociala och politiska förhållanden i nutiden, att skapa förståelse för samhällets funktion och föränderlighet samt att på grundval av förvärvade kunskaper och färdigheter söka klargöra vissa viktiga samhällsfrågor. Huvudmoment: Befolkning, bebyggelse och näringsliv under skilda naturbetingelser samt med olika ekonomiska, politiska och sociala förhållanden. Samhällsekonomi och ekonomisk politik. Samhällsplanering. Statsskick, politiskt liv, politiska

³⁰ http://0-www.ne.se.biblos.kau.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=299704&i_word=samh%e4llskunskap
2007-12-03 Kl. 14.10

³¹ Tham, Wilhelm. (1948) *Undervisningen i historia med samhällslära i våra läroverk*. Lund: C. W. K. Gleerups Förlag. Sid. 29

³² Tham, Wilhelm.(1948) Sid.91-92

åskådningar. Opinionsbildning. Internationell politik och ekonomi. Aktuella samhällsfrågor³³

År 1970 antogs en ny läroplan för gymnasiet och därmed en ny kursplan i samhällkunskapsämnet. Målen var nu:

Eleven skall genom undervisningen i samhällskunskap skaffa sig kunskap om befolkning, bebyggelse, näringsliv, ekonomi samt sociala och politiska förhållanden i nutid, förvärva förståelse för samhällets funktion och föränderlighet samt på grundval av förvärvade kunskaper och färdigheter analysera och diskutera samhällsfrågor. Huvudmoment: Befolkning, bebyggelse och näringsliv under skilda naturbetingelser samt med olika ekonomiska, politiska och sociala förhållanden. Samhällsekonomi och ekonomisk politik. Samhällsplanering. Statskick, politiskt liv, politiska åskådningar. Opinionsbildning. Internationell politik och ekonomi. Aktuella samhällsfrågor.³⁴

1988 fick samhällskunskap en ny kursplan, denna löd:

Genom studierna i samhällskunskap skall eleverna tillägna sig sådana kunskaper att de aktivt kan verka i och för demokratiska samlevnads- och samarbetsformer. Med kännedom om såväl det förflutna som nuet skall eleverna få beredskap att ta medansvar för och aktivt påverka utvecklingen samt möta förändringar i ett samhälle och en värld som kännetecknas av samverkan och konflikt. Eleverna skall utifrån studier av skilda samhällsfrågor, som anknyter till deras erfarenheter, behov och intressen, förvärva vidgade och fördjupade kunskaper om hur kommunen och landet styrs, politiskt liv, teorier om demokrati, privat- och samhällsekonomi, politiska och ekonomiska system i andra länder, arbetsliv och sociala förhållanden, samspelet mellan de faktorer som regionalt påverkar lokaliseringen och resursfördelningen i det geografiska rummet, förutsättningarna för internationell utveckling och samlevnad, orsaker till konflikter och drivkrafter bakom militära rustningar, strävanden till konfliktlösning och samverkan mellan länder och folk, den svenska säkerhetspolitikens mål och medel, informationsteknikens utveckling och effekter, forskning, utbildning, olika medier och opinionsbildning. Genom att delta i planeringen av studierna skall eleverna få erfarenhet av demokratiska arbets- och beslutsformer. Genom samverkan med andra ämnen skall undervisningen i samhällskunskap ge eleverna förutsättningar att utveckla en

³³ Bronäs, Agneta (2000) Sid. 278-279

³⁴ Bronäs, Agneta (2000) Sid. 279

helhetssyn på samhället. Vid studiet av samhällsfrågor skall undervisningen bedrivas så att eleverna lär sig att söka, granska och sammanställa fakta ut olika källor. Analysera problem och förhållanden ut skilda aspekter med hjälp av olika teorier och modeller, klargöra grunderna för och konsekvenserna av egna och andras värderingar, samt så att de gör sig förtrogna med olika sätt att handla och följderna därav. Huvudmomenten skall nu handla om: Politik, ekonomi, arbetsliv och sociala förhållanden. Rumsliga samband: Lokalisering, centralitet och naturförutsättningar. Internationella relationer.³⁵

Sex år senare, 1994 kom en ny läroplan och kursplan. Kursplanens mål lyder:

Målet för kursen är att eleverna skall få fördjupa och strukturera sina kunskaper om samhälle, arbetsliv och ekonomi genom studier av skilda samhällsfrågor. Eleverna skall få reflektera över och analysera och diskutera samhällsförhållanden i Sverige och andra länder. Eleverna skall också få möjlighet att fördjupa sig i någon samhällsfråga av särskild betydelse för deras respektive studieinriktning. Kursen skall genom såväl innehåll som form bidra till att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på.

Efter genomgången kurs skall eleven kunna redogöra för viktiga politiska ideologier och deras utveckling samt hur dessa ideologier påverkar synen på olika samhällsförhållanden, ha fördjupade kunskaper om hur det svenska samhället har växt fram och fungerar idag samt kunna göra vissa jämförelser med förhållanden i andra länder, känna till vad som påverkar samhällets, företagens och individens ekonomiska förhållanden, kunna lägga historiska perspektiv på den ekonomiska, politiska och sociala utveckling, kunna reflektera över internationella relationer och globala förhållanden ur ekonomiska, sociala, politiska, folkrättsliga och kulturella aspekter samt vara medveten om förutsättningarna för internationell samverkan den svenska säkerhetspolitikens mål och medel kunna använda olika kunskapskällor och verktyg för att analysera och diskutera samhällsfrågor ut olika infallsvinklar och så att de egna åsikterna tydligt framgår.

Kunskapsområdena som ska behandlas i samhällskunskapsämnet rör demokratins innehåll och uttryckssätt, samhällets organisation utifrån politiska, sociala, ekonomiska, kulturella, religiösa och rumsliga aspekter, individers och grupperns skilda livsvillkor, arbetsliv och sociala förhållanden, frågor kring

³⁵ Bronäs, Agneta (2000) Sid. 280

kulturarv, identitet, kulturmönster och kulturkonflikter, internationella förhållanden, internationell utveckling, samlevnad och konflikt, samspelet mellan samhälle och natur, överlevnadsfrågor.³⁶

1.5 Tidigare forskning

Forskning som berör demokrati i läroböcker finns i begränsat omfång. Det finns en uppsjö av forskning om demokrati och demokrati i skolan, men inte om demokrati i läroböcker. Jag har dock begränsat min sökning till svensk forskning. Jag har endast funnit två avhandlingar och uppsatser som berör framställandet av demokrati i läroböcker.

En framstående studie som berör demokrati i läroböcker är Bronäs avhandling *Demokratins ansikte*. Bronäs studerar och jämför hur demokrati framställs i svenska och tyska samhällskunskapsläroböcker. Bronäs fokuserar på läroböckernas text, vilken form av demokrati som framställs i läroböckernas texter och illustrationer. Bronäs studerar även vilket demokratitema som läroböckerna skildrar. Resultatet av studien visar att tyska läroböcker har en mer öppen och dialogisk text än vad svenska läroböcker har. Vidare gestaltar tyska läroböcker den enskilda individen som ansvarsfull och självständig, medan svenska läroböcker framställer individen som passiv och oansvarig, som bäst är lämpad att enbart engagera sig politiskt vid allmänna val. Dominerande drag i bägge ländernas samhällskunskapsläroböcker är dock att eleven enbart lär sig basfakta om demokrati.³⁷

Berith Spjuth har i C-uppsatsen *Vägar till kunskap. Om demokrati i gymnasieskolans läroböcker*, efter en jämförelse av tre samhällskunskapsläroböcker, funnit att läroböckerna främst ger grundläggande kunskaper om hur demokrati och medborgarskap fungerar. Spjuth menar att det finns brister i läroböckerna vid beskrivandet av demokrati och att läroböckerna inte lever upp till styrdokumentens krav om framställning av demokrati.³⁸

³⁶ Bronäs, Agneta (2000) Sid. 281

³⁷ Bronäs, Agneta. (2000) Sid. 4

³⁸ Spjuth, Berit. (2005) *Vägar till kunskap. Om demokrati i gymnasieskolans läroböcker*. Luleå tekniska universitet. <http://epubl.ltu.se/1402-1773/2005/056/LTU-CUPP-05056-SE.pdf>. 2008-01-09 Kl. 14.00 Sid. Sammanfattning

1.6 Disposition

Jag har valt att lägga upp min undersökning så att först kommer en redogörelse och analys från respektive lärobok, där jag besvarar vilken demokratiteori författaren grundar sin text på och därefter vad jag anser lärobokens demokratitema vara. Vidare kommer en jämförande analys av läroböckernas demokratiteori och demokratianalys. Efter detta kommer min slutsats. Slutligen för jag en diskussion kring resultatet och vad det kan få för konsekvenser för undervisning i ämnet samhällskunskap.

2. Kapitel 2

2.1 Resultat

Jag kommer här att redogöra för läroböckerna i kronologisk ordning. Jag besvarar analysverktygsfrågorna en i taget.

- Vilken demokratiteori grundar läroboksförfattaren sin text på?
- Vilket demokratitema har läroboken?

2.1.1 1940-talet

Vilken demokratiteori grundar läroboksförfattaren sin text på?

Jag anser att författaren, Nils Herlitz, baserar texten på teorin politisk demokrati. Herlitz poängterar flera gånger att Sverige är en demokrati, med ett demokratiskt statskick. Makten ska utgå från folket, i form av representativt styre. Herlitz påpekar att det är hela folket som skall vara med och bestämma, paralleller dras med hur det var förr i Sverige när det var enligt Herlitz aristokratiskt styre, eliten styrde i Sverige. Dock menar Herlitz att Sverige alltid varit förhållandevis demokratiskt, då bondeklassen alltid har haft en del att säga till om och har fått varit delaktiga i vissa beslutsfrågor.³⁹ Vad gäller direkt deltagande skriver Herlitz att folkomröstningar spelar en mycket liten roll. Herlitz menar att folkomröstningar kräver att staten har fullt förtroende för medborgarna, detta är inte fallet i Sverige, folkomröstningar i Sverige har som syfte att inhämta folkets mening, men det är konungen och riksdagen som bör och tar de avgörande besluten.⁴⁰

Dahl menar att man ej enbart kan jämför demokrati med dess motsats, diktatur. Detta gör dock Herlitz. Han redogör för de diktaturer som existerar, vid bokens tillkomst 1945, exempelvis Tyskland och Sovjetunionen.⁴¹

Enligt Dahl karaktäriseras en polyarki av sju institutioner: valda befattningshavare, fria och opartiska val, allmän rösträtt, rätt att kandidera i val, yttrandefrihet, alternativa informationskällor samt församlingsfrihet.⁴² Herlitz redogör för

³⁹ Herlitz, Nils. (1946) *Svensk samhällslära*. 6e uppl. Stockholm. Svenska Bokförlaget P. A. Norstedt & Söner. Sid. 8-9

⁴⁰ Herlitz, Nils. (1946) Sid. 64

⁴¹ Herlitz, Nils. (1946) Sif. 10

⁴² Dahl, Robert. (2007) Sid. 343-344

de flesta av dessa kriterier under kapitlet *VI. Svenska medborgares rättigheter och skyldigheter*. Dock ej yttrandefrihet, då yttrandefrihet ej var en grundlag 1946. Dock poängterar Herlitz vikten av personlig frihet, säkerhet till äganderätt, religionsfrihet, tryckfrihet, föreningsfrihet, församlingsfrihet samt näringsfrihet.⁴³

Argument för varför jag inte finner Herlitz grunda sina tankar i demokrati som livsstil är bland annat att Herlitz menar att ”Ty de flesta människor äro så upptagna av egna intressen och egna bekymmer, att de ej hava något till övers för andra synpunkter. Men hur går det med ett samhälle, där alla de, som hava makten, behärskas av enskilda intressen? Staten (eller kommunen) kan icke föra en sådan politik, att alla får sina önskningar tillfredsställda; så lycklig är icke världen.”⁴⁴ Vidare skriver Herlitz att i en demokrati bör varje enskild individs mål vara att leva och verka i känslan av plikt, ansvar och kärlek för sitt fosterland.⁴⁵

Vilket demokratitema har läroboken?

Denna lärobok är skriven år 1945, tryckt och utgiven år 1946, vid denna tidpunkt var andra världskriget ännu inte slut. Herlitz skriver inte något om andra världskriget eller den rådande världssituationen 1945 i läroboken, mer än då han skriver att Tyskland är en diktatur och att Frankrike var en demokratisk republik innan år 1940. Herlitz framställer Sverige och USA som demokratiska statsideal. Herlitz framställer världens stater med dess styre som svart eller vitt, antingen har staten ett demokratiskt styre eller är auktoritärt styrd.⁴⁶ I inledningskapitlet till boken skriver Herlitz att historien har lärt oss att mänsklighetens liv har präglats av motsättningar, kamp och konflikter. Herlitz nämner att ett sätt att lösa motsättningar är att tillgripa våld, dock poängterar Herlitz att detta inte skulle kunna ske i Sverige, då Sverige är en rättsstat med lagar som motverkar detta. Makten utgår från folket och därför kan inte strider och motsättningar äga rum inom Sverige om vem som skall besitta makten. Herlitz betonar därför vikten av den enskilde individens rätt att rösta i allmänna val⁴⁷. Rösträtten är, enligt min tolkning, det som

⁴³ Herlitz, Nils. (1946) Sid. 149-150

⁴⁴ Herlitz, Nils. (1946) Sid. 153

⁴⁵ Herlitz, Nils. (1946) Sid. 154

⁴⁶ Herlitz, Nils. (1946) Sid. 8-10

⁴⁷ Herlitz, Nils. (1946) Sid. 5-6

Herlitz framförallt förknippar med demokrati. Följaktligen finner jag att lärobokens tema är rätten att rösta i allmänna val, den allmänna rösträtten.

2.1.2 1950-talet

Vilken demokratiteori grundar läroboksförfattaren sin text på?

Författaren Sven Ulric Palme skriver i läroboken *gymnasiets samhällslära*, att demokrati är den vanligaste statsformen av alla statsformer.⁴⁸ Palme förknippar demokrati med en statsform, ”Man kan säga att det är ett demokratiskt samhälle, och då syftar man på statsformen”.⁴⁹ Palme redogör för demokratins historia i Sverige och dess ursprung samt för två olika former för demokrati: representativ demokrati och omedelbar demokrati. Dock menar Palme att i de flesta stater så utövar folket sin makt genom folkvalda representanter antingen genom allmänna val eller genom folkomröstning.⁵⁰

Palme hänvisar till amerikansk forskning som visar på att människor i ett demokratiskt samhälle är beredda att ge de medborgare, riksdagen, regeringen, ämbetsmän och domare, som styr staten ökade maktbefogenheter, för att upprätthålla lag och ordning i samhället. Palme diskuterar dock vart gränsen skall gå för att inte de styrande skall erhålla för stor makt.⁵¹ Vidare skriver Palme att eftersom samhället är så komplicerat och att det finns många motstridigheter av intressen mellan medborgarna så krävs det en stark regering som bevarar ordningen i samhället. Dock är fri oppositionsbildning ett villkor för att demokrati skall kunna upprätthållas och fungera enligt Palme.⁵² Demokratin förutsätter att medborgarna skall vara så pass kunniga om det politiska livet att de känner till huvuddragen av samhällets organisation och om de politiska partierna och dess ståndpunkter. Alltså kan inte en demokrati fungera utan en fri press. Pressen har ytterligare stor betydelse för demokratin, då pressen skall granska statsstyret och på så sätt förhindra maktmissbruk.⁵³

⁴⁸ Palme, Sven Ulric. (1956) *Gymnasiets samhällslära*. Stockholm: Ehlins. Sid. 29

⁴⁹ Palme, Sven Ulric. (1956) Sid. 11

⁵⁰ Palme, Sven Ulric. (1956) Sid. 29

⁵¹ Palme, Sven Ulric. (1956) Sid. 9-10

⁵² Palme, Sven Ulric. (1956) Sid. 30

⁵³ Palme, Sven Ulric. (1956) Sid. 103

En jämförelse av demokrati och diktatur görs, Palme menar att det som skiljer en diktatur mot demokrati är att makten inte ligger hos folket utan hos en eller flera personer. Dessutom saknas pressfrihet, yttrandefrihet och vanligen även tankefrihet.⁵⁴

Efter varje kapitel i läroboken ställs ett antal övningsfrågor. I kapitlet om den svenska statsformen så lyder en av övningsfrågorna: ”Läs H. C. Hessler's lilla broschyr »Demokrati i västeuropeisk mening och i rysk« (1947) och lägg märke till skillnaden mellan framställningen där och här ovan. Diskutera i klassen användningen av ordet demokrati.”⁵⁵

Av ovan nämnda hänvisningar och referat av läroboken, drar jag slutsatsen att Palme associerar demokrati med politisk demokrati. Då Palme utgår från staten och dess styrning när han skriver om demokrati.

Vilket demokratitema har läroboken?

”Å ena sidan vill vi naturligtvis att styrelsen skall vara effektiv och samhället väl organiserat. Men å andra sidan måste vi genom olika slags kontroll se till att makten inte missbrukas genom att användas till något annat än vi avsett.”⁵⁶ Denna diskussion och tankesätt är ett vanligt förekommande inslag och tema i läroboken, vikten av en stark regering jämsides med vikten av granskning över statsmakten samt risken för maktmissbruk.

Utöver de saker som nämns ovan som viktiga grunder för demokratin, såsom värdet av fri opinionsbildning, fri press, och yttrandefrihet. Så redogör Palme även för andra sätt och viktiga organ för hur statsmakten kan granskas och kontrolleras och på så sätt värna om demokratin. Ett utav riksdagens huvuduppgifter är att granska regeringen genom antingen granskning av statsrådsprotokoll genom konstitutionsutskottet eller utfrågning av statsråden. Riksdagen har dessutom ett särskilt kontrollorgan som ska övervaka olika institutioner. Såsom justitieombudsmannen som övervakar rättssystemet och militieombudsmannen som bevakar militärväsendet.⁵⁷ Offentlighetsprincipen, som innebär att handlingar, protokoll och beslut i departementen är offentliga och skall vara

⁵⁴ Palme, Sven Ulric. (1956) Sid. 30-31

⁵⁵ Palme, Sven Ulric. (1956) Sid. 31

⁵⁶ Palme, Sven Ulric. (1956) Sid. 10

⁵⁷ Palme, Sven Ulric. (1956) Sid. 41

tillgängliga för medborgarna. Detta ger medborgarna chans till kontroll och granskning av vad som sker i de olika departementen.⁵⁸

Då läroboken trycks, 1956, har tio år passerat sedan andra världskrigets slut. Även andra händelser och skeenden har påverkat synen på folkets makt och inflytande. Palme nämner till exempel att på 1800-talet använde borgerskapet sin makt till att trycka ner industriarbetarna. Palme menar att det är sådana erfarenheter som ligger till grund för arbetet med att bevara och stärka demokratin, för om en grupp får för mycket makt kan det bli en fara för demokratin.⁵⁹

På denna grund finner jag att lärobokens budskap är vikten av granskning och kontroll av statsstyrelsen. Då detta är en viktig grund för demokratin så anser jag att lärobokens demokratitema är kontrollmakt⁶⁰.

2.1.3 1960-talet

Vilken demokratiteori grundar läroboksförfattaren sin text på?

Författarna till läroboken *Idé och samhälle* beskriver hur termerna demokrati och demokratisk har gått från att ha haft en negativ klang och innebörd till att bli starkt prestigeladdade och deras användningsområde har vidgats utöver den statsrättsliga sfären. Industriell demokrati, företagsdemokrati och skoldemokrati är exempel på hur demokrati kan beskrivas i positiv mening. Demokrati kan även förknippas positivt med exempelvis en idé, en institution eller ett tillvägagångssätt. Det finns dock en risk för att begreppet demokrati blir urvattnat vid för bred användning.⁶¹

Dock utgår författarna från politisk demokrati i läroboken. Författarna menar att politisk demokrati är accepterad i somliga länder, dock är den politiska demokratin ej problemfri.⁶²

En demokratisk stat kännetecknas av ett antal kriterier, dessa är: ”Allmän rösträtt, representativ statsstyrelse, principen att statsstyrelsens riktlinjer skall bestämmas genom

⁵⁸ Palme, Sven Ulric. (1956) Sid. 77

⁵⁹ Palme, Sven Ulric. (1956) Sid. 10

⁶⁰ Ordet kontrollmakt betecknar jag som folkets kontroll- och granskningsmöjligheter över staten, samma betydelse kommer att gälla för hela uppsatsen.

⁶¹ Gerholm, Tor Ragnar, Magnusson, Sigvard. (1966) *Idé och samhälle, Den kulturella evolutionen i västerlandet*. Stockholm: SÖ-förlaget, Skolöverstyrelsen. Sid. 433

⁶² Gerholm, Tor Ragnar, Magnusson, Sigvard. (1966) Sid. 433

fredliga förhandlingar där besluten fattas genom omröstning och principen om de styrandes ansvarighet inför väljarna.”⁶³

Människouppfattningen i en demokrati bör vara att individer i en stat har samma och lika rättigheter. Författarna menar att denna jämlikhetsidé utgör det demokratiska rättviseidealet, där alla är lika inför lagen och där tankefrihet, yttrandefrihet samt föreningsfrihet råder.⁶⁴ Dock skriver författarna att demokrati kritiseras av vissa för att den ger medborgarna större rättigheter än vad de egentligen önskar. Många medborgare vill inte ha för stort ansvar, utan vill hellre överlämna detta ansvar till de folkvalda representanterna. Författarna skriver vidare att medborgarna i själva verket inte är kapabla att inneha detta ansvar, utan att det vore bättre med en expertstyrd elit som styr. Författarna anser att det troligen kommer förbli så att de flesta medborgare med rösträtt, ej är kapabla att sätta sig in i alla viktiga politiska frågor. Författarna menar att om de röstberättigade skulle vara delaktiga i samtliga politiska frågor och beslut, via folkomröstningar, skulle politiken försvåras, det är därför effektivare om ett antal folkvalda representanter får ta samtliga politiska beslut. Medborgarna har dock rätt att välja sina representanter från de politiska partierna samt rätt att kritisera dem.⁶⁵

Författarna påpekar att i en demokratisk stat är de styrande ansvariga inför folket, de folkvalda representanterna är därför tvungna att motivera sina beslut inför folket samt att de är tvungna att avgå om de inte längre får folkets förtroende i ett val.⁶⁶

Enligt de grundläggande demokratiska principerna skall staten skydda varje enskild medborgares rätt att tillvarata sina intressen samt att tänka fritt, yttra sig och engagera sig i föreningar. Enligt dessa principer är det okej att bilda och föra ett parti som strider mot demokratiska värderingar, enligt författarna måste demokratins vapen emot sådana tankegångar och partier vara demokratisk uppfostran och upplysning, ej våld.⁶⁷

Vilket demokratitema har läroboken?

Lärobokens demokratitema anser jag vara förmyndarskap. Jag bygger detta på hur författarna ser och redogör för den enskilda individen. Då författarna diskuterar vilken

⁶³ Gerholm, Tor Ragnar, Magnusson, Sigvard. (1966) Sid. 433

⁶⁴ Gerholm, Tor Ragnar, Magnusson, Sigvard. (1966) Sid. 434

⁶⁵ Gerholm, Tor Ragnar, Magnusson, Sigvard. (1966) Sid. 434

⁶⁶ Gerholm, Tor Ragnar, Magnusson, Sigvard. (1966) Sid. 438

⁶⁷ Gerholm, Tor Ragnar, Magnusson, Sigvard. (1966) Sid. 439-440

roll individen skall ha i politiken. Som jag skrivit ovan, så finner de att medborgarna är bäst lämpliga att enbart engagera sig vid allmänna val, däremellan skall de framröstade representanterna ta alla politiska beslut. Individen ges på så sätt en liten roll i det politiska sammanhanget.

2.1.4 1970-talet

Vilken demokratiteori grundar läroboksförfattaren sin text på?

Författarna till läroboken *Moment 10, den demokratiska beslutsprocessen* skriver att demokrati har blivit ett honnørsord med många skilda betydelser och som används i olika sammanhang. Ett demokratiskt statsskick förutsätter aktivt engagemang av medborgarna. Författarna poängterar att i ett samhälle, som det svenska, är det inte enbart i samband med de allmänna valen som demokrati skall vara tillämplig, utan även däremellan. Samhället bör sträva efter demokrati i alla sammanhang där beslut fattas. Författarna anser att demokrati är möjligheten att delta i beslut.⁶⁸

Författarna skriver att vårt statsskick är utöver demokratisk även representativt.⁶⁹ Den representativa principen står skriven i en av Sveriges grundlagar, regeringsformen, där det står att all makt skall utgå från folket. Med det avses att beslut som fattas av myndigheter skall vara förankrade i de politiska organ, som besitts av representanter från de olika politiska partierna och som är valda av folket. Representativt styre förekommer inte enbart i statliga sammanhang utan även inom exempelvis föreningar och organisationer.⁷⁰ Representativt styre är att föredra då det i praktiken är omöjligt att låta samtliga medborgare med rösträtt delta och vara beslutsfattare i alla beslut som tas.⁷¹

Dock kan det representativa systemet, i en stat, medföra att medborgarna upplever sina möjligheter till påverkan och inflytande i enskilda frågor alltför små. Detta kan leda till en försvagning av medborgarnas politiska intresse, vilket är negativt då en fungerande demokrati förutsätter ett aktivt intresse för allmänna frågor och politik.⁷² Ytterligare ett

⁶⁸ Ring, Hans & Strand, Sven-Erik. (1978) *Moment: Samhällskunskap 10, Den demokratiska beslutsprocessen: val, partier, organisationer*. Lund: Studentlitteratur. Sid. 14

⁶⁹ Ring, Hans & Strand, Sven-Erik. (1978) Sid. 13

⁷⁰ Ring, Hans & Strand, Sven-Erik. (1978) Sid. 9

⁷¹ Ring, Hans & Strand, Sven-Erik. (1978) Sid. 14

⁷² Ring, Hans & Strand, Sven-Erik. (1978) Sid. 11

problem som representativt styre kan medföra, är att representanterna kan ha svårt att bedöma väljarnas preciserade önskemål, eftersom representanterna väljs efter de politiska partiernas allmänna partiprogram.⁷³

Enligt regeringsformen skall den svenska folkstyrelsen bygga på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Enligt författarna är hörnstenen i ett demokratiskt statskick den fria åsiktsbildningen, där medborgarna fritt kan framföra sina åsikter och synpunkter, samt ta ställning för önskad politik. Författarna redogör för ett antal punkter som skall vara uppfyllda för att fri åsiktsbildning skall vara gällande. Dessa punkter är: rätt att mottaga och meddela information, rätten till föreningsfrihet, rätt att demonstrera samt rätten att hålla möten.⁷⁴ En levande demokrati, i en stat, förutsätter att medborgarna utnyttjar sina rättigheter och håller sig informerade i samhällsfrågor och bildar sig därefter en egen uppfattning och arbetar för att den egna ståndpunkten skall vinna gehör.⁷⁵

Jag anser att författarna utgår från politisk demokratiteori, av ovanstående argumentation. Författarna redogör för individen i en demokrati, men de skriver endast om hur individens förhållande mot staten bör te sig, med dess rättigheter och skyldigheter. Författarnas punkter för att fri åsiktsbildning skall vara gällande påminner om Dahls kriterier för en polyarki.

Vilket demokratitema har läroboken?

Jag anser att lärobokens demokratitema är den självständiga individen, individens autonomi. Som jag skrev ovan så förutsätter demokrati att medborgarna utnyttjar sina rättigheter och informerar sig i samhällsfrågor. Så att de bildar sig en egen uppfattning och arbetar för att den egna ståndpunkten skall vinna gehör.⁷⁶ Författarna skriver även att idealbilden av det svenska statsskicket kan beskrivas som att medborgarna påverkar besluten i samhället genom att rösta på något av de politiska partierna i allmänna val, varefter besluten fattas av de representanter som blivit framröstade till riksdagen. Det politiska parti som fått mest mandat i riksdagen, bildar regering, som i sin tur fungerar

⁷³ Ring, Hans & Strand, Sven-Erik. (1978) Sid. 11

⁷⁴ Ring, Hans & Strand, Sven-Erik. (1978) Sid. 13

⁷⁵ Ring, Hans & Strand, Sven-Erik. (1978) Sid. 14

⁷⁶ Ring, Hans & Strand, Sven-Erik. (1978) Sid. 14

som ett slags verkställande utskott. Dock menar författarna att denna idealbild inte stämmer i praktiken. Författarna menar att den enskilda individen har fler möjligheter för påverkan. Exempelvis genom intresseorganisationer.⁷⁷ En fördel med intresseorganisationer är att det erbjuder medborgarna fler kanaler till inflytande, då de politiska partierna ofta endast speglar en sida av medborgarnas intressen.⁷⁸ Den enskilda individen kan bland annat genom en intresseorganisation påverka genom att exempelvis skriva insändare, göra namninsamlingar, uppvakta beslutsfattarna, trycka flygblad och affischer, på olika sätt påverka den allmänna opinionen, strejka eller demonstrera. En viktig förutsättning vid demonstration och strejk är att det uppmärksammas av media.⁷⁹

Författarna menar att en förutsättning för intresseorganisationernas levnad är föreningsfrihet. Dock finns det en skepsis mot dessa organisationer då politikerna är oroliga för att medborgarna och medlemmarna skall driva frågor i fel riktning.⁸⁰ Författarna skriver att med intresseorganisationer finns det en risk för korporativism, vilket kan få till följs att staten styres mindre efter majoritetens vilja, en grupp kan trots litet medlemsantal få stort inflytande genom exempelvis pengar.⁸¹

2.1.5 1980-talet

Vilken demokratiteori grundar läroboksförfattaren sin text på?

Författarna till läroboken skriver och argumenterar själva varför de har valt politisk demokrati som demokratitema. ”Därmed lägger vi tyngdpunkt på demokratin som ett system för politiskt beslutsfattande. Man bör redan här göra klart för sig den skillnad, som finns mellan å ena sidan den politiska demokratin och å andra sidan skoldemokrati, arbetsplatsdemokrati osv.”⁸² Motivering till varför författarna till läroboken väljer att fokusera texten på politisk demokrati är att det först och främst är politikerna som beslutar om utbildning och ekonomi, då det gäller att omvandla politikernas beslut i praktiken så tillämpas elevdemokrati eller arbetsplatsdemokrati, men de är ålagda att följa

⁷⁷ Ring, Hans & Strand, Sven-Erik. (1978) Sid. 51

⁷⁸ Ring, Hans & Strand, Sven-Erik. (1978) Sid. 85

⁷⁹ Ring, Hans & Strand, Sven-Erik. (1978) Sid. 67-69

⁸⁰ Ring, Hans & Strand, Sven-Erik. (1978) Sid. 53

⁸¹ Ring, Hans & Strand, Sven-Erik. (1978) Sid. 81

⁸² Altersten, Anders, Björkryd, Svenåke, Hanselid, Hans-Olof, Larsson, Reidar, Liljequist, Kurt. (1985) *Världen – Vårt samhälle*. 1: a upplagan. Uppsala: Almqvist & Wiksell. Sid. 183

politikernas direktiv. Demokrati har blivit ett ord med positiv klang och vanligt förekommande i olika sorters sammanhang. Författarna förklarar att ordet demokrati kan appliceras på beteende, där ett demokratiskt beteende innebär att man respekterar och visar hänsyn åt andra människor och deras åsikter. Även att kunna samarbeta är en demokratisk form och beteende.⁸³

Författarna redogör för de två demokratimodellerna, indirekt- och direkt demokrati, där de menar att indirekt demokrati i form av representativ demokrati är den vanligaste styrelseformen i världen.⁸⁴

Dahls sju institutioner för en polyarki är: valda befattningshavare, fria och opartiska val, allmän rösträtt, rätt att kandidera i val, yttrandefrihet, alternativa informationskällor samt församlingsfrihet.⁸⁵ Författarna till läroboken menar att grunden för demokrati utgör personliga fri och rättigheter, rättvist valsystem och flerpartisystem. Personliga fri och rättigheter innebär yttrande- och tryckfrihet, föreningsfrihet, mötes- och demonstrationsfrihet, tanke- och trosfrihet, rättssäkerhet samt ekonomisk jämlikhet. Om dessa kriterier uppfylls leder det till fri opinionsbildning vilket i sin tur leder till regelbundet återkommande val, allmän rösträtt, valhemlighet. Resultatet av det blir att majoritetens mening blir avgörande. Författarna hävdar att de flesta politiker i världens länder skulle säga att deras stater uppfyller dessa kriterier, författarna menar att teoretiskt är stater ense om att dessa kriterier utgör demokrati, men att i praktiken blir följden inte alltid på detta sätt. I likhet med Dahl menar författarna att ingen stat kan göra anspråk på att uppfylla alla de kriterier som författarna anser känneteckna en demokrati.⁸⁶

Som medborgare i ett demokratiskt land har man inte bara rättigheter, utan även en del skyldigheter. Krav på att vara delaktig i samhällsdebatten och ta ställning i det politiska livet. Detta kräver yttrande- och tryckfrihet, vilka är två av hörnstenarna inom demokrati. Ytterligare en viktig aspekt för demokratin i Sverige, enligt författarna, är offentlighetsprincipen, att medborgarna får ta del av myndigheternas handlingar.⁸⁷

I samband med att författarna till läroboken beskriver begreppet demokratisk definitionssvårighet, försöker författarna definiera begreppet genom att utgå från en

⁸³ Altersten, Björkryd, Hanselid, Larsson & Liljequist. (1985) Sid. 182-183

⁸⁴ Altersten, Björkryd, Hanselid, Larsson & Liljequist. (1985) Sid. 183

⁸⁵ Dahl, Robert. (2007) Sid. 343-344

⁸⁶ Altersten, Björkryd, Hanselid, Larsson & Liljequist. (1985) Sid. 184

⁸⁷ Altersten, Björkryd, Hanselid, Larsson & Liljequist. (1985) Sid. 185-187

västerländsk demokratisyn och jämföra den med Östeuropas syn. Där väst anser de kommunistiska Östeuropeiska staterna vara diktaturer eftersom de saknar de grundläggande rättigheterna. Medan de Östeuropeiska staterna kallar sig för folkdemokratier, för att markera skillnaden mellan de två blocken, öst och väst.⁸⁸

Vilket demokratitema har läroboken?

Läroboken speglar den pågående konflikten mellan öst och väst som rådde under 1980-talet. Läroboken utgår från västerländsk syn på demokrati och redogör för västerländsk standard och levnadssätt, samt visar på dess fördelar. ”I västvärldens länder är man relativt enig om att de personliga fri- och rättigheterna tillsammans med ett flerpartisystem och ett rättvist valsystem utgör grunden för demokrati.”⁸⁹ Författarna ger en bild av hur Östeuropeiska staterna ser på väst ”De borgerliga demokratierna anses nämligen fungera så att en härskande klass – de som äger produktionsmedlen – förtrycker övriga, egendomslösa klasser.”⁹⁰ De Östeuropeiska staterna saknar grundläggande värden och rättigheter, dessutom har de enpartisystem och yttrande- och tryckfriheten är djupt inskränkta.⁹¹ Vidare skriver författarna ”Att leva i ett demokratiskt samhälle som det svenska innebär många fördelar, t ex att fritt föra fram även kritik mot det egna samhället.”⁹² Författarna skriver om propaganda och dess positiva effekter. Därefter redogörs det för hur propaganda används felaktigt i bland annat diktaturer. Dock ger författarna exempel på flitig propagandaverksamhet, då de beskriver den form av radiosändningar som riktades mot Europa av de bägge stormakterna under kalla kriget.⁹³

Av ovanstående text och referat så finner jag att demokratitemat i denna lärobok är en jämförelse av östs och västs demokrati. Där författarna har utgått från västerländska demokratiuppfattningar. Författarna gör en vi – dem indelning, där de menar att västerländsk demokrati är normen – vi, och på så sätt blir Östeuropeisk demokrati avvikelserna – de andra.

⁸⁸ Altersten, Björkryd, Hanselid, Larsson & Liljequist. (1985) Sid. 182-183

⁸⁹ Altersten, Björkryd, Hanselid, Larsson & Liljequist. (1985) Sid. 183

⁹⁰ Altersten, Björkryd, Hanselid, Larsson & Liljequist. (1985) Sid. 182

⁹¹ Altersten, Björkryd, Hanselid, Larsson & Liljequist. (1985) Sid. 182

⁹² Altersten, Björkryd, Hanselid, Larsson & Liljequist. (1985) Sid. 185

⁹³ Altersten, Björkryd, Hanselid, Larsson & Liljequist. (1985) Sid. 189

2.1.6 1990-talet

Vilken demokratiteori grundar läroboksförfattaren sin text på?

Politisk demokrati är den demokratiteori som genomsyrar läroboken. Kapitlet om demokrati i läroboken heter demokrati och diktatur. Författarna menar att det tyvärr är vanligare med diktatur än demokrati, dock menar de att de flesta diktaturer föll i och med Berlinmurens fall 1989. Författarna menar att demokrati har blivit ett honnörssord, då de menar att det knappast finns någon stat i världen som inte benämner sig för att vara en demokrati.⁹⁴

Enligt författarnas tolkning av demokrati, i denna lärobok, är demokrati en metod för att fatta beslut. För att en stat skall vara demokratisk, bör den uppfylla några kriterier enligt författarna. Dessa är: regelbundna politiska val och fri partibildning, allmän och lika rösträtt, valhemlighet, fri opinionsbildning, majoritetsprincip samt rättssäkerhet. Författarna menar att om dessa sex kriterier följs så leder det till att demokratiska beslut tas. Folket, via representanter, förutsätts att alltid fatta rätt beslut. I en demokratisk stat, där dessa kriterier uppfylls, fungerar demokrati som en överideologi som står över och täcker andra politiska åsikter och värderingar.⁹⁵ I jämförelse med Dahls kriterier för en polyarki: valda befattningshavare, fria och opartiska val, allmän rösträtt, rätt att kandidera i val, yttrandefrihet, alternativa informationskällor samt församlingsfrihet.⁹⁶ Poängterar läroboken vikten av fria, regelbundna val samt allmän rösträtt som viktiga ståndpunkter för en demokrati.

Pluralism är ytterligare en komponent som författarna till läroboken finner nödvändigt för en demokrati. Demokrati förutsätter oenighet och konflikt, då det leder till diskussion och kompromisser, vilket demokratin bygger på menar författarna.⁹⁷

Den västerländska demokratin med dess struktur och principer menar författarna eftersträvas av många stater. Dock har alla demokratier sina brister, för att demokratin skall kunna fungera i ett land krävs det att befolkningen har uppnått en viss social och kulturell nivå.⁹⁸

⁹⁴ Almgren, Hans, Höjelid, Stefan, Nilsson, Erik. (1995) *Reflex*. 1: a upplagan. Kristianstad: Gleerups. Sid. 115

⁹⁵ Almgren, Hans, Höjelid, Stefan, Nilsson, Erik. (1995). Sid. 115

⁹⁶ Dahl, Robert. (2007) Sid. 343-344

⁹⁷ Almgren, Hans, Höjelid, Stefan, Nilsson, Erik. (1995). Sid. 116

⁹⁸ Almgren, Hans, Höjelid, Stefan, Nilsson, Erik. (1995). Sid. 116

Vidare görs en redogörelse av direkt och indirekt demokrati. Författarna menar att direkt demokrati i form av folkomröstningar är en dyr och omständlig metod i jämförelse med indirekt, representativ, demokrati. Representativ demokrati kan delas in i två kategorier, i hur urvalet av representanter ter sig. Det första är grupprepresentation, ledamöterna bör spegla folket och vara jämt fördelat enligt geografi, kön och ålder. Det andra är åsiktsrepresentativt, ledamöterna skall förverkliga väljarnas opinion.⁹⁹

Författarna diskuterar kring demokratins problem, de menar att i en demokrati skall yttrande- och demonstrationsfrihet råda, författarna ställer sig frågan hur staten bör hantera individer med odemokratiska åsikter och värderingar. Författarna menar att detta är demokratins stora dilemma.¹⁰⁰

Vilket demokratitema har läroboken?

Jag anser lärobokens demokratitema vara frågan om medborgarnas delaktighet. Då författarna diskuterar medborgarens enskilda roll i det politiska livet och samhället. Författarna ger två synsätt på förväntningar på medborgarnas deltagande. De refererar till två statsvetare med två skilda uppfattningar, den ena är Jörgen Westerståhl, som menar att: *"De valda skall vara åsiktsrepresentativa för sina väljare och genom denna åsiktsrepresentativitet skall folkstyrelsens överordnade mål, folkviljans förverkligande, främjas."*¹⁰¹ Den andra är Joseph Schumpeter som anser att: *"...väljarnas önskemål ofta är påfallande ointelligenta, trånga och egoistiska och det kan vara svårt för alla att förstå varför vi bör dyrka detta helgonskrin (dvs. demokratin) när det gäller politiska beslut."*¹⁰² Enligt den första uppfattningen skall de valda ledamöterna representera folkets åsikter. Detta är fallet i Sverige, då all makten skall utgå från folket, vilket står skrivet i regeringsformens första paragraf. Enligt denna uppfattning är medborgarna tillräckligt kunniga och engagerade för att delta i samhällets styrning. Den andra uppfattningen menar att folket är i behov av ledning, då medborgarna är oengagerade och okunniga. Därför är det bättre att valda representanter, med större kunnsighet och mognad, styr samhället, då medborgarna aldrig kan förväntas ha tillräcklig vetande och mognad

⁹⁹ Almgren, Hans, Höjelid, Stefan, Nilsson, Erik. (1995). Sid. 119

¹⁰⁰ Almgren, Hans, Höjelid, Stefan, Nilsson, Erik. (1995). Sid. 121-122

¹⁰¹ Almgren, Hans, Höjelid, Stefan, Nilsson, Erik. (1995). Sid. 120

¹⁰² Almgren, Hans, Höjelid, Stefan, Nilsson, Erik. (1995). Sid. 120

för att engagera sig aktivt i samhället. Medborgarnas insats bör begränsas till att rösta vid allmänna val. Medan den första uppfattningen menar att medborgarna även förväntas delta aktivt mellan valen.¹⁰³

2.1.7 2000-talet

Vilken demokratiteori grundar läroboksförfattaren sin text på?

Demokrati och dess betydelse redogörs i ett block i läroboken *Zigma*. Detta block är i sin tur indelat i ett antal kapitel, där det är två kapitel som jag finner särskilt intressanta. Det ena kapitlet *Om demokrati – från den gamla grekiska till den moderna västerländska*, anser jag, handlar om demokratins historia samt demokrati som beslutsprocess. Det andra kapitlet heter *Demokrati och makt i Sverige*, det handlar om vem som har makten i Sverige, folket eller styret.

Bengtsson, författaren till läroboken, menar att ordet demokrati är ett vanligt förekommande ord med olika betydelser. Den vanligaste innebörden är att demokrati betraktas som ett politiskt system. Ordet demokrati blir då etiketten på exempelvis styrelseskicket. Demokrati kan även ses som ett ideal, en perfekt beslutsform som endast fungerar i teorin. Bengtsson menar att idealet vore direkt demokrati, där hela folket deltar i alla beslut, men att i praktiken är det indirekt, representativ demokrati som är den fungerande beslutsformen.¹⁰⁴

Det finns ingen exakt definition av demokrati skriver Bengtsson. Dock finns det ett antal givna krav på vad en västerländsk demokrati skall inbegripa, dessa är: tros-, åsikts-, yttrande-, mötes- och pressfrihet, rättssäkerhet, allmän och lika rösträtt i fria, hemliga och regelbundna val till en folkrepresentation, flerpartisystem samt majoritetsprincip vid val. Bengtsson menar att alla länder inte uppfyller alla dessa krav, men att det inte behöver göra dessa länder till demokratins motsats, diktatur. Utan de kan finnas sig någonstans i den utvecklande demokratiprocessen.¹⁰⁵

Demokrati kan även ses som en livsstil för medborgarna, demokrati skall speglas både på jobbet, i skolan, i föreningen osv. Demokratiskt uppträdande handlar om att visa hänsyn och respekt, åt andras åsikter men även för sanningen och rätten. Det innebär

¹⁰³ Almgren, Hans, Höjelid, Stefan, Nilsson, Erik. (1995). Sid. 120-121

¹⁰⁴ Bengtsson, Bengt-Arne (2006) *Zigma*. 6e upplagan. Stockholm: Liber. Sid. 128-129

¹⁰⁵ Bengtsson, Bengt-Arne (2006) Sid. 129

likaså att man är villig att samarbeta och kompromissa. En demokrati bör dessutom sätta gränser för vad som är acceptabelt, exempelvis rasism bör aldrig vara acceptabelt i en demokrati.¹⁰⁶

Bengtsson refererar och hänvisar vidare till två statliga utredningar, maktutredningen som gjordes på 1980-talet och i början av 1990-talet samt demokratiutredningen som gjordes tio år senare. Maktutredningen skildrar demokrati såsom det demokratiska idealet, vilket utredningen menar är ”alla skall ha samma möjlighet att påverka både sina egna livsvillkor och samhällets utveckling.”¹⁰⁷ I maktutredningen utgås det att makt är lika med möjligheten att påverka. Bengtsson skriver vidare att maktutredningen framhåller att medborgarnas förtroende för de politiska partierna och politikerna minskat sen 1960-talet. En följd av detta är exempelvis att valdeltagandet sjunkit. Dock betyder inte det att medborgarna skulle vara okunniga eller ointresserade av politik, då tilltron till det politiska systemet fortfarande är starkt. Utan det är tilltron till den egna förmågan som minskat.¹⁰⁸ Även det politiska engagemanget har fått nya former, medborgarna är mer självständiga och oberoende. Engagemanget i enfrågerörelser har växt.¹⁰⁹

Vad gäller det demokratiska idealet, så anser maktutredningen att Sverige närmar sig detta mål. Dock minskar stödet för den traditionella politiken, istället har enskilda människors engagemang och kunskaper ökat. Utbildningsnivån i Sverige har ökat, medborgarna kan och vet fler tillvägagångssätt för att yttra sina intressen och åsikter.¹¹⁰

Av ovanstående argument och referat så finner jag att Bengtsson grundar stoffet i läroboken på politisk demokrati, dock menar Bengtsson, genom maktutredningen, att synen på demokrati som livsstil fått större gehör. Alltså finner jag att Bengtsson redogör för båda demokratiteorierna i läroboken och grundar även sin text i dessa.

Vilket demokratitema har läroboken?

Jag anser att lärobokens demokratitema är den självständiga individen, autonomi. Jag grundar detta dels på argumentationen om den enskilda människans engagemang och

¹⁰⁶ Bengtsson, Bengt-Arne (2006) Sid. 130

¹⁰⁷ Bengtsson, Bengt-Arne (2006) Sid. 216

¹⁰⁸ Bengtsson, Bengt-Arne (2006) Sid. 223-224

¹⁰⁹ Bengtsson, Bengt-Arne (2006) Sid. 225-226

¹¹⁰ Bengtsson, Bengt-Arne (2006) Sid. 228

kunskap har ökat. Engagemanget har fått nya former, då medborgarna är mer självständiga och oberoende av de politiska partierna.¹¹¹ Bengtsson redogör för vad individen har för möjligheter för påverkan, exempel såsom lobbying, organisationer, företag och remissinstanser ges.¹¹² Bengtsson diskuterar kring vem det är som har den egentliga makten. Bengtsson antyder att det inte längre är beslutsfattarna inom ”demokratins institutioner” som innehar makten, utan det är olika grupper, i en så kallad maktelit, som egentligen styr. Där den enskilda individen har fått en ökat inflytande genom större möjlighet för påverkan.¹¹³

Dewey anser att kunskap utgör en grund för demokrati, då kunskap ökar medborgarnas intressen. Vilket leder till att den enskilda individens engagemang ökar och på så sätt kan demokrati stärkas och råda.¹¹⁴ Även Bengtsson menar att detta är viktigt. Bengtsson menar att utbildning är viktigt då det ger individen kunskap för att kunna hävda sina intressen och fatta kloka beslut som kan gynna samhället. Då Bengtsson anser att kunskapsklyftor bland medborgarna leder till maktklyftor. Därför är det viktigt att alla medborgare har samma chans till en bra utbildning.¹¹⁵ Bengtsson skriver att den egenskap som medborgarna tycks sätta främst är ”att bilda sig en egen uppfattning oberoende av andra”¹¹⁶

¹¹¹ Bengtsson, Bengt-Arne (2006) Sid. 224

¹¹² Bengtsson, Bengt-Arne (2006) Sid. 225-226

¹¹³ Bengtsson, Bengt-Arne (2006) Sid. 228

¹¹⁴ Dewey, John. (1999) Sid. 126-128

¹¹⁵ Bengtsson, Bengt-Arne (2006) Sid. 228

¹¹⁶ Bengtsson, Bengt-Arne (2006) Sid. 228

3. Kapitel 3

3.1 Analys

Ett antal hänvisningar hämtade ur resultatdelen ligger till grund för min analys, ur analysen kommer jag att dra mina slutsatser. För att göra detta kommer jag att besvara analysfrågorna: Vilken demokratiteori grundar läroboksförfattaren sin text på och vilket demokratitema har läroboken utifrån de svar som jag funnit i läroböckerna. Därefter kommer jag att göra en jämförande analys av dessa svar och efter detta besvara frågeställningen: Hur har bilden av demokrati som förmedlas till eleverna i samhällskunskapsläroböckerna förändrats över tid?

3.1.1 Vilken demokratiteori grundar läroboksförfattaren sin text på?

Jag kommer här att först göra en sammanfattning av varje läroboks demokratiteoriställning, såsom jag uppfattat och tolkat den. Därefter gör jag en sammanställning av resultaten i min typologi för att få en klarare överblick.

Författaren till läroboken från 1940-talet grundar texten på politisk demokrati anser jag. Herlitz förknippar demokrati med styrelseskick, författarens syn på individens politiska inblandning och engagemang bör begränsas till valdemokrati, att endast vara delaktig vid allmänna val. Dock poängterar Herlitz vikten av allmän rösträtt, som grundstenen i ett demokratiskt statsskick.

Även författaren till läroboken från 1950-talet grundar sin text på politisk demokrati då Palme förknippar demokrati med staten och dess styrning. Palme anser att det behövs en stark regering som kan upprätthålla ordning i staten, Palme diskuterar och framhåller dock vikten av medborgarnas ansvar att kontrollera och granska regeringen, så att regeringen ej får för stor makt och för stora befogenheter.

1960-talets lärobok finner jag även den grunda sin text i politisk demokrati. Då även författarna till läroboken associerar demokrati med staten. Dock visar författarna på att det finns andra former av demokrati, men de redogör inte för dessa mer ingående. Författarna diskuterar kring individens förhållande till staten, om hur stor inblandning medborgarna bör ha. Författarna skildrar även de kriterier som de anser en demokratisk stat bör uppfylla.

Demokrati som en beslutsprocess är en röd tråd i läroboken från 1970-talet. Jag anser författarna grunda sin text på politisk demokrati. Författarna diskuterar ingående individens förhållande till den demokratiska staten, individens rättigheter och skyldigheter gentemot staten. Fri åsiktsbildning menar författarna vara en hörnsten i en demokratisk stat.

1980-talets lärobok grundas även den på politisk demokrati. Författarna skriver att det finns andra former av demokrati, exempelvis skoldemokrati. Dock menar författarna att all annan form av demokrati, utöver den politiska statsdemokrati, grundas i den politiska demokratin. Då det är politikerna som bestämmer de regler och lagar som skall gälla i samhället, andra former av demokrati får därefter baseras på politikernas direktiv.

Politisk demokrati genomsyrar även läroboken från 1990-talet. Demokrati ses som en beslutsmetod. Författarna ställer upp ett antal krav som en demokratisk stat bör uppfylla. Författarna ser demokrati som en sorts överideologi som står över andra politiska åsikter och värderingar. Åsiktsskillnader och oenighet är viktiga komponenter menar författarna, då demokrati skall byggas på kompromisser och diskussion.

Läroboken från 2000-talet grundar sin text på både politisk demokrati och demokrati som livsstil anser jag. Politisk demokrati, då författaren Bengtsson skriver att demokrati oftast betraktas som ett politiskt system. I likhet med Dahl, så skriver Bengtsson att demokrati kan ses som ett ideal, ett ideal som endast finns i teorin och ej i praktiken. För Bengtsson är idealet direkt demokrati. Bengtsson redogör vidare för ett antal kriterier för västerländsk demokrati. Liksom Dahl, menar Bengtsson att många stater befinner sig någonstans i den demokratiska processen, de uppfyller inte fullt ut alla de kriterier som bör vara uppfyllda. Demokrati som livsstil, då Bengtsson menar att demokrati även kan ses som en livsstil, där värden såsom respekt och hänsynstagande åt sina medmänniskor är viktiga begrepp. Dewey framhävde vikten av utbildning för demokratins existens. Bengtsson refererar till maktutredningen som även den påpekar utbildning och kunskaps betydelse för demokrati, då kunskap leder till ökat intresse som i sin tur leder till ökat engagemang.

Figur 3 Typologi över demokratiteori

	1940-tal	1950-tal	1960-tal	1970-tal	1980-tal	1990-tal	2000-tal
Politisk demokrati							
Demokrati som livsstil							

3.1.2 Vilket demokratitema har läroboken?

Jag anser att läroboken från 1940-talets demokratitema vara allmän rösträtt. Då vikten av allmän rösträtt går som en röd tråd genom läroboken. Herlitz anser att i en stat som Sverige, kan krig, inbördeskrig, inte förekomma. Då makten utgår från folket och därför kan inte en person eller ett parti erhålla för stor makt. Vikten av allmän rösträtt är därför viktigt då det ger folket makten så att folket kan bibehålla sin suveränitet gentemot styret. Om man ser till vad som hänt i världen, när läroboken skrivs 1945, är ett världskrig på väg att ta slut. Därför finner jag det inte underligt att Herlitz anser att allmän rösträtt är en viktig aspekt för att skydda och upprätthålla demokratin.

Dessa tankar råder även under 1950-talet anser jag, efter mina tolkningar av läroboken från 1950-talet. Risker och rädslan för maktmissbruk präglar tankegångarna hos författaren, Palme. Fri opinionsbildning, pressfrihet, och yttrandefrihet är medborgarnas rättigheter i demokrati och principer som skyddar demokratin. För genom dessa principer har medborgarna möjlighet till kontroll och granskning av statsstyrelsen. Därför finner jag att lärobokens demokratitema är kontrollmakt. Den kontrollmakt som medborgarna besitter gentemot statsstyrelsen.

Författarna till läroboken från 1960-talet diskuterar den enskilda individens roll i det politiska sammanhanget och statens styre. Författarna menar att individen skall ha rättigheter, såsom tanke-, yttrande- och föreningsfrihet för att kunna granska och vara delaktiga i statens styre. Dock menar författarna att medborgarna inte bör få för stor makt, utan representativt styre lämpar sig bäst. De mest passande och kunniga medborgarna är bäst lämpade att styra staten. Medborgarna har dock rättigheterna och

den makten att rösta vid allmänna val och på så sätt rösta bort olämpliga partikandidater. Av detta tankesätt finner jag att lärobokens demokratitema vara förmyndarskap.

Under 1970-talet stärks tron på den enskilda individens roll gentemot staten, av det som utgår ur läroboken och författarnas tankar. Den autonoma individen sätts i fokus, och detta utgör lärobokens demokratitema. Författarna menar att individen erhåller inte enbart rättigheter i en demokrati, utan hon har även en del skyldigheter. Individen förutsätts att hålla sig uppdaterad i de frågor som är på den politiska agendan och bilda sig egna åsikter. Författarna redogör för olika tillvägagångssätt för hur individen kan engagera sig och påverka politiken. Utöver de politiska partierna blir nu intresseorganisationerna en viktigare aktör i den politiska arenan. På så sätt får medborgarna fler kanaler för inflytande och delaktighet.

Kalla kriget pågår under denna period, en konflikt mellan Öst och Väst. Denna konflikt anser jag speglas i läroboken från 1980-talet. Författarna utgår och beskriver det positiva med västerländsk demokrati, där medborgarna är fria och har en mängd rättigheter och även skyldigheter för att upprätthålla demokratin. Därefter jämför de den bild av västerländsk demokrati som de målat upp med dess motsats, folkdemokrati, Öststaternas definition av sitt styre. Författarna förklarar att folkdemokratiernas medborgare saknar all den frihet samt de rättigheter som medborgarna i västerländska demokratiska stater innehar. Denna jämförelse av de båda blocken, Öst och Väst, följer som en röd tråd genom hela demokratiavsnittet i läroboken och därför finner jag att det är lärobokens demokratitema.

Under 1990-talet kommer åter frågan kring den enskilda individens delaktighet i politiken och dess beslutsprocess upp. Författarna redogör för två skilda uppfattningar på hur individens delaktighet bör te sig och individens förmåga till delaktighet. Författarna pekar på betydelsen av delaktighet för demokratins upprätthållelse, författarna menar dock att för att demokrati skall upprätthållas i en stat krävs det att befolkningen uppnått en viss social och kulturell nivå. Då betoningen på deltagande är en av demokratins viktigaste aspekter och påpekas flera gånger i läroboken, finner jag deltagande vara lärobokens demokratitema.

Läroboken från 2000-talet för tanken på individens möjligheter för deltagande vidare. Individen lyfts fram som självständig och mogen att fatta kloka beslut, både för

sin egen del samt samhället. Författaren Bengtsson hävdar att kunskap är en viktig tillgång för individen, för att kunna engagera och utöva inflytande på politiken. Bengtsson redogör för olika kanaler som individen har till sitt förfogande för påverkan och inflytande. Bengtsson fråntar de politiska partierna dess betydande roll och menar att det nu är andra aktörer som innehar makt och har stort inflytande på beslutsprocesser och styre. Då individen framställs som en viktig aktör, anser jag att lärobokens demokratitema vara autonomi.

Figur. 4 Typologi över demokratitema

	1940-tal	1950-tal	1960-tal	1970-tal	1980-tal	1990-tal	2000-tal
Demokratitema	Allmän rösträtt	Kontrollmakt ¹¹⁷	Förmyndarskap	Autonomi	Öst – Väst	Deltagande	Autonomi

3.1.3 Hur har bilden av demokrati som förmedlas till eleverna i samhällskunskapsläroböckerna förändrats över tid?

Bilden av demokrati med dess innebörd har vidgats över den tid, som läroböckerna jag studerat, sträcker sig. I introduktionen nämnde jag Kosellecks teori om förväntningshorisonter, Koselleck menar att vi hela tiden flyttar fram förväntningshorisonten, våra förväntningar på demokrati. Denna teori anser jag kan tillämpas och förklara den demokratiutveckling som jag finner i min studie. Jag anser även att man kan se hur konkreta händelser och tankegångar har påverkat läroböckernas textinnehåll.

På 1940-talet ansågs den allmänna rösträtten vara en viktig del för demokratin, när rösträtt blev som en självklarhet skärptes förväntningarna till att begära ökat delaktighet och inflytande för den enskilde individen. På 1950-talet var andra världskriget slut, genom att lära av historien byggde man upp institutioner för att förhindra nya världskrig. Därför finner jag det inte underligt att lärobokens demokratitema vara kontrollmakt, då det är de rättigheter som demokratin står för, såsom yttrandefrihet och

¹¹⁷ Se fotnot 60

tryckfrihet, som kan undvika ett nytt världskrig. Därefter har synen på individens inblandning i de politiska beslutsprocesserna varierat enligt mina tolkningar, under 1960-tal ansågs den enskilde individen inte kapabel att ha för stort politiskt ansvar, utan att det var bäst lämpat att ett fåtal kunniga och lämpade personer hade ansvaret över statsstyret. Under 1970-talet skulle individen engagera sig politiskt, denna tid präglades bland annat av stormakternas konflikt och kolonialländernas självständighetsrörelser. Jag anser att denna politiska anda speglas i 1970-talets lärobok. Under 1980-talet var kalla kriget i full gång och skulle snart komma att ta slut, men vid tiden då läroboken trycktes, 1985, var kalla kriget en realitet. Den rådande situationen och tankesättet anser jag speglas i läroboken. Motsättningar mellan Öst och Väst speglas tydligt i läroboken och jämförelser mellan de olika blocken dras med utgång från Väst och dess demokrati. Under de senaste två årtiondena har återigen individens betydelse för demokratin fått stort utrymme. De politiska partiernas betydelse har minskat och andra aktörer har framträtt.

Politisk demokrati har varit den rådande demokratiteorin, vilket jag inte finner märkligt. Då demokrati som styrelseform är en utav de vanligaste styrelseformerna och därför bör den demokratiska styrelseformen med dess institutioner och begrepp redogöras för. Ämnet samhällskunskap, och ämnets föregångare, innehöll endast statsvetenskap förr, det kan förklara varför politisk demokrati varit den dominerande demokratiteorin bland läroböckerna. Dock började läroboken från 2000-talet att visa en ny sida av demokrati, visa att demokrati kan vara mer än att endast förknippas med politisk demokrati. Demokratins innebörd var vidgats och innefattar mer än vad det gjorde för exempelvis 50-60år sedan. Därför anser jag det vara nödvändig att läroböckerna som skrivs idag och i framtiden speglar denna utvidgning och mångsidighet av demokrati.

Av dessa skäl finner jag att den bild av demokrati som de studerade läroböckerna förmedlat har förändrats över tid. Demokratiframställningen har förändrats i samma takt som samhället, den rådande demokratidiskursen i samhället återfinns i läroböckerna och även händelser och skeenden har kommit att påverka läroböckernas innehållsliga utformning. Demokratibegreppet har kommit att vidgats och fått ett bredare innehåll.

4. Konklusioner

4.1.1 Slutsats

Denna läroboksstudie har visat att synen på demokrati som förmedlas i läroböckerna har förändrats över tid. En rad olika faktorer har bidragit till demokratins utveckling och denna utveckling återfinns i läroböckerna. Min slutsats är att demokratibegreppet och synen på demokrati som framställs i läroböckerna har blivit vidare och fått ett rikare innehåll över tid. Från att gått från att enbart framställa demokrati som en styrelseform, politisk demokrati, till att framställa demokrati som både politisk demokrati och som demokrati som livsstil.

4.1.2 Diskussion

Vid analys av läroböckerna framkom det att synen på demokrati har utvecklats i samma takt som samhället. Dock har läroböckerna inte enbart präglats av aktuella händelser och tankegångar, utan man kan även se hur läroböckerna följer skolans styrdokument direktiv. 1985 lagstiftades det, i skollagen, att skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Men det var först 1988 års läroplan för samhällskunskap som det stadgades att samhällskunskap skulle undervisa om teorier om demokrati. Eleverna skulle dessutom delta i studieplaneringen för att på sätt få erfarenhet av demokratiska arbets- och beslutsformer. 1994 års läroplan menar att eleven skall studera om demokratins innehåll och uttryckssätt.

Genom skolans styrdokument ger staten läroboksförfattarna ramen om vad som bör finnas med i läroböckerna. Som jag skrev i introduktionen ger läroböckerna inte alltid en objektiv bild och sanning av samhället och demokrati, utan ger statens subjektiva bild. Vilket kan få till följd att eleverna inte får en faktisk, objektiv bild av demokrati. Även om läroböckerna ger en vidare bild av demokrati idag än vad de gjorde för bara 20 år sedan, så anser jag att samhällskunskapsläraren bör ge ytterligare en bredare bild av demokrati. För att delge eleverna en så pass objektiv och klar bild av demokrati som möjligt. Jag anser att samhällskunskapslärare kan använda sig utav läroböckerna som

studiematerial och i undervisningssyfte, gällande undervisning i politisk demokrati, men dessa bör kompletteras med annat material som inriktar sig på demokrati som livsstil. Då jag anser att läroböckerna ej ger en fullständig redovisning av demokrati som livsstil.

En lärare är en tjänsteman som arbetar på statens uppdrag, dock anser jag att läraren skall ge eleverna saklig kunskap. Därför anser jag det vara angeläget att läroböckerna kompletteras med annat material. Dock skall läraren undervisa efter styrdokumentens ramar, men får fritt välja vilket undervisningsmaterial som skall användas. Om läraren enbart förlitar sig på läroboken och har den som enda undervisningskälla, så menar jag att det kan få didaktiska konsekvenser i egenskap av att undervisningen blir begränsad och ej ger hela sanningen av samhället.

Man bör vara kritisk och värderande i sökande av läromedel som lärare. Vara konsekvent i sitt urval och noga analysera sitt urval, för att ge eleverna en så saklig och korrekt kunskap som möjligt. Dock anser jag att en av de viktigaste aspekterna som läraren bör ha i åtanke är att undervisningen skall verka och värna för demokratin. Läraren skall ej vara objektiv i denna fråga utan skall fungera som demokratins förespråkare, dock bör läraren lyfta fram både demokratins starka sidor men även dess svagheter.

Jag anser att framtida läroböcker bör ge demokrati som livsstil större utrymme och förklara dess innebörd och konsekvenser. Då demokrati inte enbart förknippas som en styrelseform idag, utan utgör en grund i vårt samhälle. Framförallt i skolan, då skolan med dess verksamhet skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att eleverna skall fostras till att bli ansvars-kännande demokratiska medborgare. För att bli detta bör eleverna ges kunskap i demokrati och inte enbart kunskap om demokrati.

Läroboksförfattare ställs inför ett dilemma då de skall utarbeta sin lärobok, om läroboken skall skildra samhället såsom det ser ut idag eller skall den blicka och driva framåt. Mitt resultat av undersökningen visar på att läroböckernas demokratitema har förändrats för varje årtionde som gått. Hur skall då framtida läroböcker vara upplagda? Bör även läroboksförfattarna beakta att skolans uppdrag är att främja elevens utveckling till att bli en ansvars-kännande medborgare, som aktivt deltar och utvecklar yrkes- och samhällslivet. Kan det förväntas att även läroböckerna förbereder eleverna för denna

utveckling genom att lärobokstexten blickar framåt och inte bara ser till nuet. Detta anser jag vara en utmaning för både lärare samt läroböckerna.

Synen på medborgarnas deltagande i politiken och samhället har varierat, enligt undersökningens resultat. Under 1970-talet förespråkades aktivt deltagande och individen sågs som en självständig individ. Även under 1990-talet förordades medborgarnas delaktighet, dock gick meningarna isär på hur aktivt detta skulle vara. Dessa tankegångar om delaktighet har lett fram till dagens syn på individen, som autonom. Hur framtidens tankar om individens roll och engagemang i politiken kommer att te sig, kan jag ej förutspå. Dock tror jag att allt större krav på medborgerligt engagemang kommer att ställas. Ett problem som lärare kommer att ställas inför, är vilken sorts delaktighet och engagemang som skall förespråkas till eleverna. Skall lärare uppmuntra aktivt engagemang som kan resultera i olagliga handlingar, exempelvis civil olydnad? Eller skall lärare helt ta avstånd från sådant handlande? Då skolan skall förbereda eleven till att bli aktiva och ansvarskännande medborgare, anser jag att lärare skall uppmuntra eleverna till ett aktivt och medvetet samhällsengagemang som ryms inom lagens ramar.

4.1.3 Vidare forskning

Min studie begränsas av att jag enbart har studerat en lärobok från varje årtionde. Därför kan jag inte göra någon allmän slutsats över hur demokrati framställs för varje årtionde. Utan jag har fått förlita mig på att de läroböcker som jag har använt varit tidstypiska. För att få en mer allmän och tidstypisk läroboksframställning av demokrati hade jag varit tvungen att studera fler läroböcker från varje årtionde, detta skulle kunna vara en tänkbar studie, dock skulle den bli större än min.

Vid vidare studie hade det varit intressant att studera hur läroböckerna följer styrdokumentet. Om läroboksförfattarna enbart följer de aktuella styrdokumentet eller om de utgår från egna tankar om vad som bör vara med i en samhällskunskapslärobok och utgår från någon sorts tradition om vad samhällskunskapsläroböcker bör innehålla. Då jag inte har gjort någon jämförelse för huruvida styrdokumentet stämmer överens med mina tolkningar av läroböckernas demokratitema, hade det varit intressant att göra en sådan jämförelse. Det hade ytterligare varit intressant att studera vilka

läroboksförfattarna är, om de är samhällskunskapslärare eller om de enbart skriver läroböcker på uppdrag av ett förlag eller liknande.

Ytterligare en aspekt för vidare studier är att undersöka vilken egentlig roll läroböckerna har i undervisning i realiteten. I vilken utsträckning lärare använder läroboken som undervisningsstöd då de undervisar om demokrati. Eller om de använder sig av annat material och i så fall vilket.

Litteratur

Skrivna källor

- Bernmark-Ottosson, Ann. (2005) *Demokratins stöttepelare*. 2005:7. Karlstad: Karlstad University Studies.
- Bronäs, Agneta. (2000) *Demokratins ansikte*. Stockholm: HLS Förlag.
- Dahl, A. Robert. (2007) *Demokratin och dess antagonister*. Stockholm: Ordfront & DemokratiAkademin
- Dewey, John. (1999) *Demokrati och utbildning*. Göteborg: Daidalos.
- Esaiasson, P, Gilljam, M, Oscarsson, H, Wängnerud, L. (2007) *Metodpraktikan*. Upplaga 3:1, Vällingby: Norstedts Juridik AB.
- Hadenius, Axel. (2006) *Demokrati En jämförande analys*. Kristianstad: Liber AB
- Isling, Åke. (1980) *Kampen för och mot en demokratisk skola*. Stockholm: Sober Förlags AB.
- Tham, Wilhelm. (1948) *Undervisningen i historia med samhällslära i våra läroverk*. Lund: C. W. K. Gleerups Förlag.

Läroböcker

- Almgren, Hans, Höjelid, Stefan, Nilsson, Erik. (1995) *Reflex*. 1: a upplagan. Kristianstad: Gleerups.
- Altersten, Anders, Björkryd, Svenåke, Hanselid, Hans-Olof, Larsson, Reidar, Liljequist, Kurt. (1985) *Världen – Vårt samhälle*. 1: a upplagan. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Bengtsson, Bengt-Arne (2006) *Zigma*. 6e upplagan. Stockholm: Liber.
- Gerholm, Tor Ragnar, Magnusson, Sigvard. (1966) *Idé och samhälle, Den kulturella evolutionen i västerlandet*. Stockholm: SÖ-förlaget, Skolöverstyrelsen.
- Herlitz, Nils. (1946) *Svensk samhällslära*. 6e uppl. Stockholm. Svenska Bokförlaget P.A. Norstedt & Söner.
- Palme, Sven Ulric. (1956) *Gymnasiets samhällslära*. Stockholm: Ehlin's.

- Ring, Hans & Strand, Sven-Erik. (1978) *Moment: Samhällskunskap 10, Den demokratiska beslutsprocessen: val, partier, organisationer.* Lund: Studentlitteratur.

Internetkällor

- Nationalencyklopedin, www.ne.se, *Samhällskunskap*:
http://0-www.ne.se.biblos.kau.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=299704&i_word=samh%e4llskunskap 2007-12-03 Kl. 13.50 - 14.10
- Nationaencyklopedin www.ne.se , *Rösträtt Historik*:
http://0-www.ne.se.biblos.kau.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=851353&i_sect_id=85135300&i_word=&i_history=2 2008-01-08 Kl. 15.10
- Rättsnätet Notisum AB: www.notisum.se, *skollagen (1985:1100)*
<http://www.notisum.se/index2.asp?iParentMenuID=236&iMenuID=314&iMiddleID=285&top=1&sTemplate=/template/index.asp> 2007-11-26 Kl. 14.50
- Skolverket (2006) *Lpf -94*. Pdf-fil. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1071>
- Spjuth, Berit. (2005) *Vägar till kunskap. Om demokrati i gymnasieskolans läroböcker.* Luleå tekniska universitet. <http://epubl.ltu.se/1402-1773/2005/056/LTU-CUPP-05056-SE.pdf> 2008-01-09 Kl. 14.00